

Zestig jaar geleden ontstonden onder 'luisterend leiderschap' van de VS de mensenrechten van de **Verenigde Naties**. Tijd om die nieuw leven in te blazen, meent **Barbara Oomen**.

Opkikker voor de Rechten van de Mens

Onder Barack Obama zou het de Verenigde Staten zo maar eens menens kunnen worden met de mensenrechten. Een jaar geleden sprak hij bij de viering van de 59ste verjaardag van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Een radicaal document, stelde hij, dat niet alleen vol staat met Amerikaanse kernwaarden, maar ook een opmerkelijke hoeveelheid politieke, religieuze en culturele tradities samenweeft. Een gedachtegoed ook, waarvoor de Verenigde Staten een speciale verantwoordelijkheid hebben: 'Wij zijn nu eenmaal het land waar veel mensen in de wereld zich toe wenden voor *human rights leadership*, net als in de tijd van mevrouw Roosevelt.'

Multilateralisme, mensenrechten, een grotere rol voor de Verenigde Naties – hierbij zal Obama zich kunnen laten inspireren door het Amerika van vlak na de oorlog. Van het luisterend leiderschap van de Amerikaanse vertegenwoordiger Eleanor Roosevelt bij de totstandkoming van de Universele Verklaring valt juist nu heel veel te leren.

Hoe zat het ook alweer? Er was de expliciete keuze van Franklin Roosevelt – president tijdens de Tweede Wereldoorlog – om te breken met het eerdere Amerikaanse isolationisme. Dit vanuit het beeld van een wereldorde gebaseerd op de vrijheid van meningsuiting en van geweten, en de vrijwaring van angst en gebrek. Op de laatste twee rust de Atlantic Charter, die FDR samen met Winston Churchill opkrabbelde in een dekstoel op open zee in 1941.

Glashelder

Het was Franklins weduwe Eleanor die na de oorlog naar Parijs mocht om er de Verenigde Staten te vertegenwoordigen. Zij slaagde erin om in minder dan twee jaar de pas opgerichte Verenigde Naties te laten instemmen met een glasheldere wereldwijde waarden-catalogus van dertig artikelen. Geformuleerd door een klein groepje met daarin een Libanese filosoof, een Franse advocaat, een Indiase mensenrechtenactiviste, een Chinese dichter, een Filipijnse journalist en een Canadese jurist. Dat op 10 december 1948 niemand echt tegenstemde en 48 lidstaten vóór, lag zeker aan de voorzitster.

Het is waar: het moment, zo vlak na de oorlog, was historisch.

Universele Verklaring

Op 10 december 1948 werd in Parijs door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens aangenomen. In de Commissie die de verklaring voorbereidde zaten onder anderen een Rus, een Canadees, een Chileen, een Chinees, een Egyptenaar, een Filipijn, een Indiase en een Rus. Eleanor Roosevelt zat de Commissie voor; belangrijke tekstvoorstellen werden gedaan door John Humphrey en René Cassin. Bij stemming waren 48 staten voor en 0 tegen. Acht lidstaten onthielden zich (alle Sovjetstaten, Zuid-Afrika en Saoedi-Arabië). De Verklaring bestaat uit 30 artikelen: zowel de klassieke politieke en vrijheidsrechten als sociale en economische rechten. De Verklaring is – na de Bijbel, het meest vertaalde document ter wereld. De erin vervatte rechten zijn opgenomen in bindende internationale Verdragen (zoals Bupo, Ecosoc, het Anti-Folterverdrag, het Anti-Discriminatieverdrag, het Kinder- en Vrouwenverdrag), in grondwetten en nationale wetgeving. Zij vormen onderdeel van de Nederlandse rechtsorde en kunnen hier in rechtszaken ingeroepen worden. Veel verdragen hebben speciale toezichtmechanismen. De Verklaring is de bron voor het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden.

De Nederlandse vertegenwoordiger bij de VN was bijvoorbeeld uit het klooster gevist waar hij nog aansterkte. René Cassin, een van de belangrijkste opstellers van de Verklaring, had tientallen familieleden verloren tijdens de oorlog. Op de achtergrond speelden de processen van Neurenberg, waarin de verdediging wanhopig zocht naar een grond om de nazimisdadigers op aan te klagen.

Principes

Ook toegegeven: het ging alleen maar om het vastleggen van principes. Eleanor was politica genoeg om het opstellen van verdragen die landen echt zouden kunnen binden, bij andere commissies neer te leggen. En om staten te verzekeren dat het alleen nog maar ging om het optekenen van een *common standard of achievement*. Dat verbindende – zo oordeelde zij – moest later maar komen.

Verder: Amerika drukte wel een heel sterk stempel op de rangschikking van de Verklaring. Eerst de vrijheidsrechten zoals het recht op leven, en het verbod op slavernij en foltering, het recht op een eerlijk proces en het recht op privacy. Dan de politieke rechten, zoals de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van vereniging. De persvrijheid moest en zou erin, ook al protesteerde het Oostblok met de fascistische propaganda in gedachten – hevig. Pas na dit alles kwamen de sociaal-economische rechten, die juist de niet-westerse landen veel belangrijker vonden: het recht op sociale zekerheid, arbeid, onderwijs en gezondheidszorg.

De plichten fungeren als hekkensluiter. 'Iedereen heeft plichten tegenover de gemeenschap, zonder welke de vrije en volledige ontplooiing van zijn persoonlijkheid niet mogelijk is.' Terwijl bijvoorbeeld Mahatma Gandhi die ellentlange filosofieën over de aard en oorsprong van de menselijke waardigheid resoluut afkapte.

Het allerbelangrijkste was misschien wel haar bereidheid om in te binden, bijvoorbeeld door het recht op sociale zekerheid ondanks tegendruk vanuit het thuisfront op te nemen. In haar speech op 10 december 1948 benadrukte

Illustratie Mike Ottink

beerde echt om een document op te stellen dat recht deed aan de politieke, religieuze en culturele tradities. Zo maakte zij gebruik van een door de Unesco rondgestuurde vragenlijst over goed en slecht, rechten en plichten, bij de Hindoes, in het Confucianisme en, in de woorden van destijds, 'in primitieve samenlevingen'. De

Barack Obama kan inspiratie putten uit de inzet van Eleanor Roosevelt

American Anthropological Association deed de hele exercitie weliswaar af als westers imperialisme, maar de commissie ploegde verder, amendement na amendement, en kwam met een document waar landen van Afghanistan tot Venezuela voor stemden.

Dat dit lukte was dus goeddeels het werk van Eleanor Roosevelt, ook al koketteerde zij zelf vaak dat haar enige rol was te zorgen dat 'de gewone mens het ook nog kon begrijpen'. Zij kreeg in die benadering in ieder geval steun van de Indiase Hansa Mehta, die ellentlange filosofieën over de aard en oorsprong van de menselijke waardigheid resoluut afkapte.

Het allerbelangrijkste was misschien wel haar bereidheid om in te binden, bijvoorbeeld door het recht op sociale zekerheid ondanks tegendruk vanuit het thuisfront op te nemen. In haar speech op 10 december 1948 benadrukte

zij dan ook als eerste hoeveel de VS hadden moeten toegeven.

Schaakmat

De Universele Verklaring kwam tot stand tijdens een heel korte *window of opportunity* tussen het einde van de Tweede Wereldoorlog en de al snel opkomende Koude Oorlog. Toen de poolwind van de Koude Oorlog dit raam resoluut dichtsloeg, ging het al snel bergafwaarts met Amerika's multilateralisme. In de strijd tegen het communisme was de Amerikaanse soevereiniteit veel belangrijker dan universele rechten. En terwijl andere landen moeizaam binnen VN-verband de rechten uitwerkten in bindende verdragen, gaven juist de Verenigde Staten op dit gebied vaak niet thuis.

Heel even, zou je kunnen zeggen, ging het raam richting multilateralisme weer open met het vallen van de muur en het geopolitieke schaakmat als gevolg hiervan. Het Amerika van Bill Clinton droeg bij aan een wereldwijde democratiseringsgolf, humanitaire interventies in Somalië en Kosovo en de plannen voor een internationaal strafhof.

Maar de opstelling van de VS was net iets te triomfalistisch; het ademde de *End of History* en het daarmee geassocieerde westerse gelijk. Daarnaast leek de Amerikaanse houding ingegeven door opportunisme: waarom Kosovo wel en Rwanda niet?

De aanslagen op de Twin Towers sloegen het half-open raam weer keihard dicht. Bush mocht zichzelf wel beschouwen als de wereld-

leider op het gebied van mensenrechten, en dit thema meegeven aan de operaties *Iraqi Freedom* en *Enduring Freedom*, maar de combinatie VS en mensenrechten riep al snel de associatie op van bebloede kinderlichamen, gevangenen zonder behoorlijke procesgang, geheime martelvluchten en mishandeling van gevangenen.

De tandem Obama/Clinton zal dan ook een zware klus hebben aan het ongedaan maken van deze erfenis. Eleanor Roosevelt zal daarbij ongetwijfeld als inspiratie dienen. Niet alleen voor Hillary, die al vaak met haar werd vergeleken. Juist Obama, de staatsrechtgeleerde, zou wel eens de nieuwe Eleanor kunnen worden. Hij heeft net zoals zij een achtergrond in de burgerrechtenbeweging. En – niet onbelangrijk – hij personificeert de culturele en religieuze tradities die Eleanor in een document probeerde te vangen.

Nieuwe grootmachten

Het onderkennen van die tradities wordt heel belangrijk. Want als de VS nu een ding niet moeten doen, dan is het zich met veel tromgeroffel als *human rights leader* aandienen. Niet alleen vanwege het kwaad bloed dat gezet is. Het wereldtoneel is ook in de afgelopen decennia ingrijpend veranderd. China, India, Rusland en de andere nieuwe grootmachten nemen, ook in de mensenrechtenfora, geen genoegen meer met een tweede plaats. En waar de Verenigde Naties nog steeds, zoals Eleanor het noemde, 'a bridge upon which we can meet and talk'

zijn, is het vooral aan de Verenigde Staten om te luisteren.

En te handelen natuurlijk. Obama zal Guantanamo meteen sluiten: 'Marteling en geheimzinnigheid gaan regelrecht in tegen onze kernwaarden.' Waar het gaat over het Internationaal Strafhof zal hij waarschijnlijk het advies van politicologe Samantha Power

De multilateralisten in de Verenigde Staten dromen weer hardop

opvolgen. Niet direct het Statuut van Rome ratificeren – dat zou nu alleen maar de generaals vreemden. Maar wel veel nauwer samenwerken, en de mogelijkheden verkennen. Net zoals met de bredere Verenigde Naties. Hierover zei Obama al: 'Niemand heeft meer baat bij een sterke Verenigde Naties dan de Verenigde Staten.'

Bovenal zal Obama binnenlands orde op zaken moeten stellen. Net zoals Eleanor in haar rol steeds fijntjes werd gewezen op de rasdiscriminatie in het Amerika van de jaren veertig, zo zal Obama te maken krijgen met de Amerikaanse huiver om al die verdragen die voortkwamen uit de Universele Verklaring te ratificeren.

Zo is er het Kinderrechtenverdrag, waar de VS als enig land (goed, samen met Somalië) nog niet bij zijn aangesloten. Hier staat weer de doodstraf in de weg. Daarnaast het Vrouwenverdrag, waar-

van het beeld bestaat dat dit pro-abortus is.

Heel belangrijk is ook het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten. Ratificatie zou Amerikanen veel meer rechten op gezondheidszorg geven dan zij nu hebben; is dat nou niet net wat Obama wilde? Hij heeft zich al voorzichtig positief over al deze Verdragen uitgelaten, maar zal er nog een hele kluit aan hebben. Niet alleen is er de Amerikaanse angst om soevereiniteit te verliezen, maar ook maakt het federale bestel het lastig om internationale verplichtingen aan te gaan.

Maar het kan, en het lijkt erop dat Obama het ook wil. En daarmee dromen de multilateralisten in Amerika weer hardop.

Hoop

Er circuleert een zwart-wit filmpje op internet, waarin Frank Sinatra Eleanor Roosevelt interviewt. Zij kraait, met haar karakteristieke nasale stem: 'Het meest genegenende woord in de Engelse taal is hoop. Terwijl juist hoop voor de wanhopigen het allerbelangrijkste is. Ach, u had daar toch zo'n leuk liedje over?' Sinatra's liedje heet *High Hopes* en was ooit nog het campagne lied van Kennedy.

De presidentskandidaat die zijn autobiografie *The Audacity of Hope* noemde, zal aanhaken bij een lange Amerikaanse traditie. Tenminste: dat valt te hopen.

Barbara Oomen is verbonden aan de Roosevelt Academy, Middelburg en de Universiteit van Amsterdam.